

ТРИНАЕСТОЈУЛСКИ УСТАНАК ПРЕДМЕТ НАУКЕ И УМЈЕТНОСТИ

- Зборник радова -

Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица 1992. год.

Значајни историјски догађаји, а особито они који су ударили основни печат једном историјском периоду, као што је био 13-јулски устанак црногорског народа 1941. године увијек су привлачили пажњу научника и умјетника, с циљем да се што дубље продре у њихову суштину и открије у чему се то састоји њихова величина, па тиме и њихов историјски значај. Врло погодна форма да се дође до тог циља је организовање научних скупова на којима се окупља више научника који приказују разне стране догађаја или различите погледе и тумачења догађаја у цјелини или пак њихових дијела.

Црногорска академија наука и умјетности често организује такве скупове. Резултат таквог једног скупа је и зборник који вам данас представљамо.

Повод за одржавање тог скупа била је педесетогодишњица избијања тринаестојилског устанка црногорског народа 1941.

године. Циљ скупа није био јубиларна манифестација, иако је он сам по себи морао имати и такав карактер, него потреба да се у новим историјским околностима, када се оправдано, а чини ми се више неоправдано често оспорава све што је урађено или написано у једном, и о једном, педесетогодишњем периоду. Та оспоравања су инспирисана дневнополитичким а не научним потребама и аргументима. Сусријећемо се са једним нама добро познатим методом приступања и тумачења историских догађаја, а то је идеологизирани приступ, то јест гледања на њих кроз призму одређене политичке, националне или вјерске идеологије и то раде управо они којима су уста пуна критике досадашњег идеологизираног приступа у тумачењу историских догађаја. Значи, они прије нас нијесу смјели а ми смијемо да стављамо идеолошке наочаре. Али, озбиљни научници кажу: нијесу смјели ни они јуче али ни ови данас. Историчар мора бити непристрасни судија и тумач политичких догађаја, без обзира да ли су на њиховом челу били они са чијим политичким и идеолошким ставовима нијесу сагласни.

То значи када смо приступили организацији научног скупа о тринаестојулском устанку нијесмо му приступили као адвокати него као непристрасне судије, тим прије што су створени објективни услови да се то уради: постоји довољна историјска дистанца, постоје већ формирани озбиљни кадрови историчара и постоји повољна атмосфера да се они слободно изразе.

И прије је о тринаестојулском устанку доста писано, па су и организовани и научни скупови. Ми нијесмо организовали нови скуп о тринаестојулском устанку зато што сматрамо да све оно што је о том догађају раније речено и написано није добро. Не, написано је много доброг што ће без сумње остати трајна тековина наше историјске науке, што не значи да је догађај био свестрано и цијеловито обрађен, да није било заобилажења неких проблема или недовољног или пак и погрешног њиховог обрађивања и тумачења. А то што није урађено, или није добро урађено, обавезује нас да се поново враћамо том догађају, односно његовој научној обради, тим прије што се научна обрада историјске околности не може исцрпити, завршити, јер се увјек може наћи неки нови податак, или већ познати податак другачије тумачити и вредновати, може се наћи нови угао гледања исл. Дакле, као што се историја не може завршити у њеном трајању, не може се завршити ни истраживање

оног што се је већ историјски остварило, што је историјска прошлост.

Када се ради о тринаестојулском устанку до сада се наша историјска наука претежно бавила такозваном догађајном историјом, то јест утврђивала је чињенице и реконструисала догађаје, што је нижа етапа у историјском сазнајном процесу. То наравно не значи да није било и значајног и успјешног понирања и тумачења суштине догађаја. Али са оним што је у вези с тим постигнуто не можемо бити задовољни, морамо ићи даље, знатно напријед, јер историјски догађај не можемо у потпуности разумјети ако останемо на површини, то јест утврдимо неке чињенице и реконструисамо догађај. Морамо се руководити ријечима једног историчара који каже: "Историчар није колекционар чињеница, његов задатак је да стварност учини разумљивом".

Организујући научни скуп чији је резултат овај Зборник управо смо имали пред очима тај задатак историчара "да стварност учинимо разумљивом".

Руводећи се напријед изнесеним, и многим другим овдје непоменути, теориско-методолошким принципима, приступљено је обради тринаестојулског устанка. Зато су на скупу учествовали не само историчари, него и научници из других друштвених наука. Значи, обради проблема је приступљено интердисциплинирано, не само са становништва историчара у ужем смислу ријечи, него и са становништва филозофа, социолога, правника, политолога, економиста, психолога, војних историчара, историчара књижевности и умјетности. Само такав приступ обради једног историјског догађаја омогућава да се види не само његова површина, његове појавне манифестације, него и његова унутрашњост, његова суштина, да се учини разумљивим.

Још једна карактеристика скупа, па самим тим и Зборника, је што су на скуп позвани и своје радове читали људи разних политичких и идеолошких опредељења (нажалост сви се нијесу одазвали позиву).

То је урађено не због неког прилагођавања, или жеља да се ето и на тај начин манифестује демократичност, него због научне потребе да се чују различита мишљења, будући да се кроз њихово сучељавање боље утврђује научна истина, јер двије главе више знају него једна

само ако различито мисле, што не треба схватити да је научна истина конгломерат различитих мишљења, јер научна истина мора бити конзистентна, јединствена, састављена из једног комада, али се до тога долази супростављањем различитих аргумената. Дакле, није довољно рећи за неко мишљење да је неправилно, погрешно или непријатељско, па да се мисли да је тиме свршена ствар. Потребно је аргументима доказати зашто је неко мишљење неправилно или погрешно, а политичко или друго етикетирање не може бити аргумент у науци. Дакле, треба сучељавати аргументе, па, биће бољи који не потону.

Научна физиономија учесника скупа, природно, утицала је на научну физиономију објављених прилога у Зборнику, као и на структуру Зборника, јер су радови приликом објављивања груписани према предмету обраде и научној области.

У Зборнику је објављено 28 радова (број прочитаних радова на скупу био је већи, али их аутори нијесу припремили за штампу). Биће корисно да наведемо наслове тих радова, да би се кроз то видјело који су све проблеми у Зборнику третирани:

1. Неки проблем изучавања 13-јулског устанка;
2. Продубљивати сазнања о тринаестојулском устанку;
3. 13-јулски устанак као европски феномен;
4. Југословенска димензија 13-јулског устанка 1941.;
5. Тринаестојулски устанак - нова потврда црногорског националног идентитета;
6. О неким правним аспектима италијанске окупације и устанка у Црној Гори 1941. године;
7. Грађанске структуре у Црној Гори и њихов однос према фашизму;
8. Тринаестојулски устанак у Црној Гори у односу на директиву ЦК КПЈ о устанку и на устанке осталих народа Југославије;

9. Одраз самосвијести народа Црне Горе на масовност и снагу тринаестојулских устаничких акција 1941. године;
10. Изненађење као фактор успјеха у јулском устанку 1941.;
11. Ехо тринаестојулског устанка у Босни и Херцеговини;
12. Сарадња народа Херцеговине и Црне Горе 1941. у борби против фашизма;
13. Економска страна тринаестојулског устанка 1941. године;
14. Филозофско осмишљавање 13-јулског устанка;
15. Оржавање континуитета вриједности-слобода;
16. Психолошки аспект неких особености тринаестојулског устанка;
17. Етички, историјски и идеолошки постулати црногорског устаништва 1941.;
18. Устаничка проза у романима Михаила Лалића;
19. Две визије тринаестојулског устанка у "Извидници" и "Лелејској гори" Михаила Лалића;
20. Тринаестојулски устанак у филмском стваралаштву и на телевизији;
21. О споменичкој скулптури поводом педесетогодишњице тринаестојулског устанка;
22. Мотив устанка у борби за слободу у дјелима ликовних умјетника Црне Горе;
23. Мотив НОБ-а у ликовној умјетности Црне Горе 1945-1952.;
24. Историографија о 13-јулском устанку;
25. Тринаестојулски устанак у емигрантској историографској литератури;
26. Мемоарска грађа о тринаестојулском устанку у Црној Гори;

27. Тринаестојулски устанак у удбеничкој литератури за основно образовање;
28. Околности у којима обиљежавамо педесетогодишњицу тринаестојулског устанка у Црној Гори

Као што се види обрађивано је много и уз то врло интересантних проблема. Али Зборник ипак није једна цјеловита монографска обрада 13-јулског устанка. Он то није могао бити нити је имао за циљ. Скуп, односно овај Зборник, имао је, поред осталог, за циљ да афирмише један нов приступ обради наше историјске прошлости, а посебно народноослободилачке борбе, што не значи да таквих покушаја није и раније било, али овај је са тог становништва био досљеднији па и успјешнији, научни резултати су значајнији. Истина, сви прилози у Зборнику нису исте научне вриједности. Скала те вриједности је различита - од врло успјешних, који остају као незаобилазно штиво о 13-јулском устанку, до осредњих, али ипак корисних.

Реферате објављене у Зборнику знатно је допунила дискусија која је вођена на скупу. Супростављање аргументима, које је за науку врло корисно, највише долази до изражаја у дискусијама, односно полемикама, које се воде на научним скуповима. Нажалост, често те полемике се не објављују, што није био случај и са овим Зборником. Зато нам се чини да је један од његових квалитета управо објављена дискусија. Мишљена смо да би на научним скуповима, па сљедствено томе и у зборницима, научна полемика морала заузети много значајније мјесто него је то до сада био случај. Штета је што и у овом Зборнику полемика није заузела још више простора, јер из онога што је објављено, (а није све објављено јер све дискусије нијесу ауторизоване), види се да је расправљано о врло интересантним проблемима, наиме, да је дискусија, тако да речем, нагазила на праве проблеме.

Закључујући ову општу информацију о Зборнику који вам представљамо, нека ми буде дозвољено да констатујем да је њиме наше знање о 13-јулском устанку обogaћено и помјерено напријед и да по методу и резултатима обраде представља лијеп научни резултат. Зато се надамо да ће се овај Зборник са интересовањем

читати и допринијети повећању поноса нашег народа што је у својој историји имао такав догађај какав је био тринаестојулски устанак 1941. године.

проф. Др. Димијрије Димо Вујовић